© 2026 Arabian International Conference on Science,Technology and Innovation. All rights reserved.

IJTIMOIY TARMOQ VA SMS-XABARLAR TILINING O‘ZIGA XOSLIGI

Sharipova Mohlaroyim Baxodir qizi
Turan International University O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi 3-kurs talabasi

Jonbo'tayeva Zumradxon Abdujabborovna
Turan International University Filologiya kafedrasi dotsenti v.b(PhD)

ANNOTATSIYA. Mazkur maqolada ijtimoiy tarmoqlar va SMS-xabarlar tilining leksik, grammatik hamda uslubiy xususiyatlari yoritiladi. Shuningdek, internet muloqotida qisqartmalar, emojilar, og‘zaki nutqqa xos birliklar va zamonaviy so‘zlarning qo‘llanishi tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: ijtimoiy tarmoq, SMS-xabar, internet tili, raqamli muloqot, qisqartma, emoji, neologizm, yozma nutq, til madaniyati.

АННОТАЦИЯ. В данной статье рассматриваются лексические, грамматические и стилистические особенности языка социальных сетей и SMS-сообщений. Также анализируется использование сокращений, эмодзи, разговорных выражений и современных слов в онлайн-коммуникации.

Ключевые слова: социальная сеть, SMS-сообщение, язык интернета, цифровая коммуникация, сокращение, эмодзи, неологизм, письменная речь, языковая культура.

ABSTRACT. This article examines the lexical, grammatical, and stylistic features of the language used on social networks and in SMS messages. It also analyzes the use of abbreviations, emojis, elements characteristic of spoken language, and modern vocabulary within internet-based communication.

Keywords: social network, SMS message, internet language, digital communication, abbreviation, emoji, neologism, written language, language culture.

KIRISH.

Bugungi kunda axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi insonlar o‘rtasidagi muloqot shakllarini sezilarli darajada o‘zgartirdi. Avvallari kishilar o‘zaro fikr almashishda asosan yuzma-yuz suhbat, xat yoki telefon qo‘ng‘iroqlaridan foydalangan bo‘lsalar, hozirgi davrda ijtimoiy tarmoqlar va SMS-xabarlar kundalik hayotning ajralmas qismiga aylandi. Telegram, Instagram, Facebook va boshqa raqamli platformalar orqali odamlar qisqa vaqt ichida xabar yuborish, fikr bildirish, yangilik almashish hamda turli mavzularda munozara olib borish imkoniyatiga ega bo‘ldilar. Bu jarayon tilning qo‘llanishiga ham ta’sir ko‘rsatib, raqamli muloqotga xos yangi ifoda shakllarini yuzaga keltirdi. Ijtimoiy tarmoq va SMS-xabarlar tili an’anaviy yozma nutqdan ayrim jihatlari bilan farq qiladi. Bunday muloqotda fikrni qisqa, tez va tushunarli yetkazish muhim hisoblanadi. Shu sababli foydalanuvchilar so‘zlarni qisqartirish, tinish belgilarini o‘ziga xos qo‘llash, harflarni tushirib qoldirish, turli belgilar va emojilar yordamida hissiyotlarni ifodalash usullaridan foydalanadilar. Masalan, kundalik yozishmalarda “nima qilyapsan?”, “qayerdasan?” kabi so‘z va birikmalar turli qisqartirilgan shakllarda uchrashi mumkin. Bunday shakllar muloqotni tezlashtirsa-da, ayrim hollarda yozuvning aniqligi va adabiy til me’yorlariga rioya qilish masalasini yuzaga keltiradi. Raqamli muloqot tili faqat qisqartmalar bilan cheklanmaydi. Unda yangi so‘zlar, chet tillaridan o‘zlashgan birliklar, internetga oid atamalar, memlar va ommalashgan iboralar ham faol ishlatiladi. Ayniqsa, yoshlar nutqida internet madaniyati bilan bog‘liq

© 2026 Arabian International Conference on Science,Technology and Innovation. All rights reserved.

birliklarning ko‘p uchrashi tilning doimiy ravishda o‘zgarib borayotganini ko‘rsatadi[1]. Bunday o‘zgarishlarni o‘rganish zamonaviy tilshunoslik uchun muhimdir, chunki raqamli muloqot insonlarning so‘z tanlashi, fikrni ifodalashi va yozma nutq madaniyatiga ta’sir qilmoqda. Mavzuning dolzarbligi ijtimoiy tarmoqlar va SMS-xabarlar tilining kundalik muloqotdagi o‘rni ortib borayotgani bilan belgilanadi.

Ijtimoiy tarmoqlar va SMS-xabarlar zamonaviy kommunikatsiyaning keng tarqalgan shakllaridan hisoblanadi. Ular insonlarga masofa va vaqt bilan bog‘liq cheklovlarni kamaytirgan holda muloqot qilish imkonini beradi. SMS-xabarlar dastlab mobil telefonlar orqali qisqa matnli ma’lumot almashish vositasi sifatida ommalashgan bo‘lsa, internet rivojlanishi bilan tezkor xabar almashish xizmatlari ham keng tarqaldi. Bugungi kunda bunday vositalar shaxsiy suhbat, ta’lim, ish faoliyati, reklama va jamoatchilik bilan aloqa jarayonlarida qo‘llanadi. Ushbu muloqot shakllarining muhim xususiyati tezkorlikdir. Foydalanuvchi uzoq matn yozmasdan, o‘z fikrini bir necha jumla orqali yetkazishi mumkin. Ayniqsa, kundalik suhbatlarda qisqa va sodda ifodalar ko‘p ishlatiladi. Masalan, “Bugun uchrashamizmi?”, “Xabarni oldingmi?” yoki “Keyinroq qo‘ng‘iroq qilaman” kabi gaplar raqamli muloqotda tez-tez uchraydi. Bunday ifodalar mazmunni bevosita yetkazishga xizmat qiladi. Ijtimoiy tarmoq muloqotining yana bir xususiyati uning interaktivligidir. Foydalanuvchilar xabarga javob yozish, izoh qoldirish, fikrga munosabat bildirish yoki xabarni boshqalarga yuborish orqali muloqotda faol ishtirok etadilar. Natijada yozuvchi va o‘quvchi o‘rtasidagi aloqa tezkor va ko‘p yo‘nalishli tus oladi. Ayrim platformalarda matn bilan bir qatorda ovozli xabar, rasm, video, havola va boshqa belgilar ham yuborilishi mumkin. Bu esa fikrni ifodalash imkoniyatlarini kengaytiradi. Raqamli muloqotda yozma va og‘zaki nutq xususiyatlari o‘zaro aralashib ketadi. Xabar yozma shaklda uzatilsa-da, unda kundalik suhbatga xos so‘zlar, undovlar, takrorlar va norasmiy murojaatlar qo‘llanadi. Masalan, “Voy, juda zo‘r!”, “Ha-a, tushundim” yoki “Mayli, keyin gaplashamiz” kabi ifodalar yozma shaklda berilgan bo‘lsa ham, og‘zaki nutqqa yaqinlikni namoyon etadi[2]. Shuningdek, ijtimoiy tarmoq va SMS-xabarlar tilida rasmiylik darajasi vaziyatga qarab o‘zgaradi. Do‘stlar o‘rtasidagi yozishmalar erkin va norasmiy bo‘lishi mumkin. Ta’lim muassasasi, tashkilot yoki ish bilan bog‘liq yozishmalarda esa aniq, odobli va me’yoriy til birliklaridan foydalanish talab etiladi.

Ijtimoiy tarmoq va SMS-xabarlar tilining leksik xususiyatlari, avvalo, so‘z tanlash va so‘zlarni qo‘llashdagi erkinlikda ko‘rinadi. Kundalik yozishmalarda sodda, tushunarli va tez anglashiladigan birliklar ko‘p ishlatiladi. Foydalanuvchilar ko‘pincha uzoq izohlardan ko‘ra, qisqa va mazmunli jumlalarni afzal ko‘radilar. Shu sababli so‘zlashuv uslubiga xos birliklar, norasmiy murojaatlar va hissiy ifodalar raqamli muloqotda faol qo‘llanadi.Bunday yozishmalarda chet tillaridan o‘zlashgan so‘zlar ham uchraydi. Masalan, “post”, “story”, “layk”, “chat”, “onlayn” va “profil” kabi birliklar internet muhitida keng ishlatiladi. Ularning ayrimlari kundalik nutqqa shu darajada singib ketganki, foydalanuvchilar ularni raqamli faoliyat bilan bog‘liq tushunchalarni ifodalashda odatiy so‘zlar sifatida qabul qiladilar[3]. Shu bilan birga, o‘zlashgan so‘zlardan foydalanishda ularning ma’nosini to‘g‘ri anglash va matn mazmuniga mos tanlash muhimdir. Raqamli muloqotning grammatik xususiyatlaridan biri gaplarning

[1] Crystal, D. Language and the Internet. - 2nd ed. - Cambridge: Cambridge University Press, 2006. - 304 p. (Internet muloqoti va uning til xususiyatlari haqidagi boblar).

[2] Crystal, D. Txtng: The Gr8 Db8. - Oxford: Oxford University Press, 2008. - 240 p. (SMS yozishmalari, qisqartmalar va til me’yorlari haqidagi bo‘limlar).

[3] Baron, N.S. Always On: Language in an Online and Mobile World. - Oxford: Oxford University Press, 2008. - 304 p. (Onlayn va mobil muloqotning tilga ta’siri yoritilgan qismlar).

© 2026 Arabian International Conference on Science,Technology and Innovation. All rights reserved.

qisqa va sodda tuzilishidir. Foydalanuvchilar ayrim hollarda gapning barcha bo‘laklarini yozmasdan, vaziyatdan anglashiladigan qismlarni tushirib qoldiradilar. Masalan, “Keldingmi?”, “Hozir yo‘ldaman”, “Kechroq yozaman” kabi jumlalar qisqa bo‘lsa-da, muloqot uchun yetarli ma’no beradi. Ayrim yozishmalarda esa “Ha”, “Yo‘q”, “Bo‘ldi”, “Mayli” singari bir so‘zli javoblar keng qo‘llanadi. Tinish belgilarining ishlatilishi ham o‘ziga xosdir. Ba’zi foydalanuvchilar nuqta, undov va so‘roq belgilaridan me’yoriy qoidalarga muvofiq foydalansa, boshqalari ularni hissiy ma’noni kuchaytirish uchun takrorlaydi. Masalan, “Rostdanmi???”, “Juda yaxshi!!!” yoki “Mayli...” kabi yozuvlarda belgilar oddiy grammatik vazifadan tashqari, hayrat, quvonch, ikkilanish yoki norozilikni ham ifodalashi mumkin. Biroq bunday qo‘llanish rasmiy yozishmalar uchun har doim ham mos kelmaydi. Yana bir xususiyat - imlo qoidalariga turlicha rioya qilinishidir. Tez yozish jarayonida ayrim harflar tushirib qoldirilishi, so‘zlar noto‘g‘ri yozilishi yoki o‘zbek lotin alifbosidagi maxsus harflar o‘rniga boshqa belgilar ishlatilishi mumkin. Masalan, “o‘”, “g‘” va tutuq belgilarining turlicha yozilishi internetdagi matnlarda uchraydi. Bunday yozuv shakllari norasmiy muloqotda mazmunni tushunishga to‘sqinlik qilmasligi mumkin, lekin ularni doimiy ravishda qo‘llash savodli yozish ko‘nikmasiga salbiy ta’sir ko‘rsatishi ehtimoldan xoli emas. Shuni ham ta’kidlash kerakki, ijtimoiy tarmoqdagi barcha matnlar bir xil xususiyatga ega emas. Masalan, shaxsiy yozishmalar bilan ilmiy sahifa, rasmiy tashkilot yoki ta’lim muassasasining e’loni o‘rtasida sezilarli farq mavjud.

Ijtimoiy tarmoq va SMS-xabarlar tilining eng ko‘zga tashlanadigan belgilaridan biri qisqartmalarning keng qo‘llanishidir. Qisqartmalar xabarni tez yozish, matn hajmini kamaytirish va kundalik muloqotni yengillashtirish maqsadida ishlatiladi. Ular ayrim harflarni tushirib qoldirish, so‘zning bir qismini yozish yoki ma’lum bir iborani qisqa shaklda ifodalash orqali yuzaga keladi. Bunday shakllarning ma’nosi ko‘pincha suhbat ishtirokchilari uchun tushunarli bo‘ladi. O‘zbek tilidagi norasmiy yozishmalarda “nma” - “nima”, “qayerdasan” so‘zining qisqartirilgan shakllari yoki “bln” - “bilan” kabi yozuvlar uchrashi mumkin. Biroq bunday shakllarning barchasi adabiy imlo me’yoriga mos deb hisoblanmaydi[4]. Ular ko‘proq tezkor va norasmiy yozishmalarga xosdir. Rasmiy hujjatlar, ilmiy matnlar va ta’limiy topshiriqlarda so‘zlarni to‘liq va to‘g‘ri yozish maqsadga muvofiq. Emojilar ham raqamli muloqotning muhim ifoda vositalaridan biridir. Ular insonning hissiy holati, munosabati yoki xabarga bergan bahosini ko‘rsatishga yordam beradi. Masalan, tabassum belgisi samimiylikni, kulgi belgisi hazilni, yurak belgisi esa mehr yoki qo‘llab-quvvatlashni anglatishi mumkin. Biroq emojining ma’nosi har doim ham bir xil bo‘lavermaydi: u suhbat mazmuni, vaziyat va ishtirokchilarning o‘zaro munosabatiga qarab turlicha talqin qilinishi mumkin. Emojilar matnda hissiy ohangni to‘ldiradi, chunki oddiy yozma xabarda ovoz ohangi, yuz ifodasi va tana harakatlari bevosita ko‘rinmaydi. Masalan, “Yaxshi” degan javobning o‘zi betaraf eshitilishi mumkin, uning yoniga tabassum belgisi qo‘shilsa, xabar samimiyroq tuyulishi ehtimol. Shu bilan birga, emojilarni haddan tashqari ko‘p ishlatish matnning mazmunini xiralashtirishi yoki jiddiy vaziyatga mos kelmasligi mumkin. Internet tili yangi so‘z va iboralar paydo bo‘lishi uchun ham qulay muhit yaratadi. Texnologik yangiliklar, yangi platformalar va ommalashgan hodisalar bilan birga “bloger”, “strim”, “kontent”, “repost” kabi birliklar keng qo‘llana boshladi. Ayrim so‘zlar boshqa tillardan o‘zlashadi, boshqalari esa mavjud so‘zlarning yangi ma’noda ishlatilishi orqali shakllanadi. Bu hodisa tilning jamiyatdagi o‘zgarishlarga moslashish xususiyatini namoyon etadi. Ijtimoiy tarmoqlarda memlar, ommalashgan iboralar va qisqa hazil shakllari ham faol tarqaladi. Bunday birliklar ko‘pincha muayyan voqea, obraz yoki ijtimoiy holat bilan bog‘liq bo‘ladi. Ularni tushunish uchun faqat so‘zlarning lug‘aviy ma’nosini bilish yetarli emas; ayrim hollarda ijtimoiy va madaniy kontekstni ham anglash talab qilinadi. Shu sababli internet tilini o‘rganishda so‘zlarning

[4] Herring, S.C. (ed.). Computer-Mediated Communication: Linguistic, Social and Cross-Cultural Perspectives. - Amsterdam: John Benjamins, 1996. - 336 p. (Kompyuter vositasidagi muloqotning lingvistik va ijtimoiy jihatlari).

© 2026 Arabian International Conference on Science,Technology and Innovation. All rights reserved.

shakli bilan bir qatorda, ularning qanday vaziyatlarda ishlatilishini ham tahlil qilish lozim. Qisqartmalar, emojilar va yangi so‘zlar raqamli muloqot imkoniyatlarini kengaytiradi.

Ijtimoiy tarmoqlar va SMS-xabarlar tilining keng tarqalishi yozma nutq madaniyatiga ham ijobiy, ham salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Ijobiy jihatdan, raqamli muloqot odamlarning yozish orqali fikr bildirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Foydalanuvchilar o‘z fikrlarini bayon qiladi, savollar beradi, munozaralarda qatnashadi va turli ma’lumotlarni almashadi. Bu jarayon yozma muloqot tajribasini oshirishi hamda axborot almashish tezligini kuchaytirishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlarda ta’limiy sahifalar, elektron kutubxonalar va ilmiy-ommabop materiallar mavjudligi ham muhim imkoniyat yaratadi. Ulardan to‘g‘ri foydalanish orqali o‘quvchilar yangi atamalarni o‘rganishi, matnlarni tahlil qilishi va o‘z bilimini kengaytirishi mumkin. Shuningdek, yozma muhokamalarda ishtirok etish fikrni qisqa va aniq ifodalash ko‘nikmasini rivojlantirishga yordam beradi. Biroq norasmiy yozishmalarda imlo va grammatik me’yorlarga muntazam rioya qilmaslik ayrim muammolarni yuzaga keltirishi mumkin. So‘zlarni doimiy ravishda qisqartirib yozish, tinish belgilarini e’tiborsiz qoldirish yoki talaffuzga qarab yozish odati rasmiy va akademik matnlar tayyorlashda qiyinchilik tug‘dirishi ehtimol. Ayniqsa, o‘quvchilar va talabalar norasmiy yozishma bilan adabiy til talablarini farqlay olishlari kerak. Raqamli muloqotda yana bir muammo - xabar mazmunining noto‘g‘ri tushunilishidir. Yuzma-yuz suhbatda ohang va yuz ifodasi ma’noni aniqlashtiradi. Matnli yozishmada esa bu belgilar ko‘pincha mavjud bo‘lmaydi. Shu sababli hazil, kinoya yoki norozilik bildiruvchi jumlalar turlicha talqin qilinishi mumkin. Bunday holatlarning oldini olish uchun fikrni aniq yozish, zarur bo‘lsa, qo‘shimcha izoh berish va suhbatdoshga hurmat bilan munosabatda bo‘lish kerak. Yozma nutq madaniyatini saqlash uchun foydalanuvchilar norasmiy va rasmiy muloqot o‘rtasidagi farqni tushunishlari muhim. Do‘stlar bilan yozishmada ayrim qisqartmalardan foydalanish mumkin, lekin o‘qituvchiga murojaat qilish, ish yuzasidan xabar yuborish yoki rasmiy e’lon tayyorlashda to‘liq va me’yoriy jumlalarni tanlash maqsadga muvofiq. Bunda salomlashish, murojaat shakli, fikrning izchilligi va imlo qoidalariga rioya qilish alohida ahamiyatga ega. Ta’lim jarayonida raqamli savodxonlikni rivojlantirish ham muhim vazifalardan biridir.

XULOSA

Ijtimoiy tarmoq va SMS-xabarlar tili zamonaviy kommunikatsiya jarayonida shakllangan, tezkorlik, ixchamlik, interaktivlik va norasmiylik kabi xususiyatlarga ega bo‘lgan muloqot shaklidir. Unda qisqartmalar, og‘zaki nutqqa xos birliklar, o‘zlashgan so‘zlar, emojilar va yangi iboralar keng qo‘llanadi. Bu vositalar fikrni tez yetkazish va hissiy munosabatni ifodalash imkonini beradi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, raqamli muloqot tili adabiy tilning o‘rnini to‘liq egallamaydi, balki turli vaziyatlarda qo‘llanadigan o‘ziga xos kommunikativ shakl sifatida namoyon bo‘ladi. Uning ayrim birliklari kundalik nutqqa kirib kelishi mumkin, biroq barcha qisqartmalar va norasmiy yozuv shakllarini rasmiy yoki ilmiy matnlarda qo‘llash maqsadga muvofiq emas. Yozma nutq madaniyatini rivojlantirish uchun foydalanuvchilar muloqot vaziyatiga mos til vositalarini tanlashni o‘rganishlari zarur. Norasmiy yozishmalarda ixcham ifodalardan foydalanish mumkin bo‘lsa-da, rasmiy va ta’limiy matnlarda imlo, grammatika, tinish belgilari va uslubiy me’yorlarga rioya qilish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Kristal, D. Til va internet. - 2-nashr. - Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti, 2006. - 304 b.
2. Kristal, D. Txtng: Gr8 Db8. - Oksford: Oksford universiteti nashriyoti, 2008. - 240 b.
3. Baron, N.S. Har doim yoniq: Onlayn va mobil dunyoda til. - Oksford: Oksford universiteti nashriyoti, 2008. - 304 b.
4. Herring, S.C. (tahr.). Kompyuter vositachiligidagi aloqa: lingvistik, ijtimoiy va madaniyatlararo istiqbollar. - Amsterdam: Jon Benjamins, 1996. - 336 p.
5. Tagg, C. Matnli xabar almashish nutqi: SMS aloqasini tahlil qilish. - London: Continuum, 2012. - 208 p.

© 2026 Arabian International Conference on Science,Technology and Innovation. All rights reserved.

6. Thurlow, C., Lengel, L., Tomic, A. Kompyuter vositachiligidagi aloqa: ijtimoiy o'zaro ta'sir va Internet. - London: SAGE nashrlari, 2004. - 240 p.
7. O‘zbekiston Respublikasi. “Davlat tili haqida”gi Qonun. - 199-yil 21-oktabr.
8. O‘zbek tilining izohli lug‘ati. - Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2006–2008. - 5 jild.